

Adil Düzen Kavramı Bağlamında Necmettin Erbakan'ın Dış Politika Anlayışı¹

Fatih KELEŞ²
Yıldırım TURAN³

Özet

Dış politika, bir ülkenin dış dünya ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri yönetme sürecini kapsayan tüm ilişkilerin bir arada ele alındığı bir kavramdır. Dolayısıyla, her ülkenin güçlü bir dış politika geliştirmesi kritik bir öneme sahiptir. Devlet adamları bu amaca yönelik çalışmalar yapar ve dış politika alanında öneriler sunar. Necmettin Erbakan, Türk siyasi arenasında belirgin bir konuma sahip olup, 1969 yılından vefatına (2011) kadar Türk siyasetine ve dış politikasına farklı perspektifler getiren etkileyici bir devlet adamıdır. Onun Milli Görüş ideolojisi çerçevesinde şekillenen Adil Düzen yaklaşımı, bu araştırmanın odağını oluşturan onun dış politika anlayışını da şekillendiren ana unsurdur. Renkli bir siyasi kişilik olan Erbakan, sıradışı söylem ve eylemlerde bulunmuştur. Eğitim ve çalışma yılları, siyasi düşüncelerinin oluşmasında belirgin bir etkiye sahiptir. Erbakan'ın İslami referanslarla örülmüş Adil Düzen yaklaşımı, ekonomik, siyasi, ahlaki ve bilimsel boyutları içinde barındıran dört temel alana odaklanır. Bu düşünce çerçevesinde, Erbakan'ın yazıları, konuşmaları ve çizimleri değerli bir bilgi hazinesi olarak öne çıkar. Erbakan'ın siyasi üslubu incelendiğinde, olayları akılda kalıcı ve dikkat çekici bir biçimde ifade etmek adına farklı kelimeler ve ifadeler kullandığı görülmektedir. Bu nedenle, bu çalışma sürecinde, Erbakan'ın kendi tanımlamalarını temel alarak yazım biçimi sıklıkla tercih edilmiştir. Erbakan'ın dış politika anlayışını merkeze alan bu çalışmada, tarihsel yöntem kullanılarak belgeler, kanıtlar ve önceki araştırmalardan yararlanılmıştır. Elde edilen veriler, belirli bir akışla sunulmuş ve betimleyici yöntemden yararlanılarak aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Necmettin Erbakan, Adil Düzen, Dış Politika

¹ Bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım TURAN danışmanlığında hazırlanan "Necmettin Erbakan'ın Adil Düzen Yaklaşımı ve Dış Politika Anlayışı" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sakarya, Türkiye, ORCID: 0000-0002-2391-5321, fatihkeless@gmail.com

³ Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sakarya, Türkiye, ORCID:0000-0001-7440-9237, yildirimturan@sakarya.edu.tr

Necmettin Erbakan's Foreign Policy Understanding in The Context of the Just Order Concept¹

Fatih KELEŞ²
Yıldırım TURAN³

Abstract

Foreign policy is a concept that encompasses all relationships involving a country's management of political, economic, and cultural ties with the outside world. Therefore, developing a strong foreign policy is critical for every nation. Statesmen work towards this goal and offer recommendations in the field of foreign policy. Necmettin Erbakan, a prominent figure in the Turkish political arena, brought different perspectives to Turkish politics and foreign policy from 1969 until his passing in 2011. His Adil Düzen (Just Order) approach, shaped within the framework of the National Vision ideology, constitutes a central element that shapes his foreign policy understanding, which is the focus of this research. A colorful political personality, Erbakan engaged in extraordinary discourse and actions. His formative years of education and work significantly influenced his political ideas. Erbakan's Adil Düzen approach, infused with Islamic references, focuses on four fundamental areas: economic, political, ethical, and scientific. Within this conceptual framework, his writings, speeches, and illustrations stand as valuable sources of information. Through an analysis of Erbakan's political style, it becomes clear that he crafted his narratives using unique language and expressions to ensure both memorability and captivation. Consequently, throughout this study, the writing style frequently mirrors Erbakan's own definitions. This research, centered on Erbakan's foreign policy perspective, employs a historical method, drawing on documents, evidence, and prior research. The acquired data is presented in a structured manner using a descriptive approach.

Keywords: Necmettin Erbakan, The Just Order, Foreign Policy

¹ This study is based on the master's thesis entitled "Necmettin Erbakan's Foreign Policy Understanding in The Context of the Just Order Concept" which prepared under the supervision of Assoc. Prof. Yıldırım TURAN.

² Graduate Student, Sakarya University, Department of International Relations, Sakarya, Türkiye, ORCID: 0000-0002-2391-5321, fatihkeless@gmail.com

³ Assoc. Prof., Sakarya University, Department of International Relations, Sakarya, Türkiye, ORCID:0000-0001-7440-9237, yildirimturan@sakarya.edu.tr

Giriş

Necmettin Erbakan'ın Türk siyasetinde uzun süreli varlığı ve etkisi büyük bir öneme sahiptir. Siyasal hayatı, Türk siyasetinde meydana gelen gelişmelere yön vermenin yanı sıra aynı zamanda Türk siyasetindeki değişimlerden ve dönüşümlerden de etkilenmiştir. Türkiye'de siyasi saha genellikle Batı merkezli düşünce perspektifiyle değerlendirilirken, Erbakan kendi söylemlerini İslami değerlere dayandırmış ve Milli Görüş çerçevesinde siyaset yapmıştır. Bu nedenle, Erbakan'ın söylemlerini analiz ederken yalnızca Batılı literatür ve siyasi kaynakların yetersiz kalabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Milli Görüş düşüncesini ve Adil Düzen yaklaşımını anlamak, Erbakan'ın retorikini kavramak açısından kritik bir öneme sahiptir. Necmettin Erbakan, belirli bir kesim tarafından siyasal İslamcı olarak sınıflandırılmasına rağmen son zamanlarda "İslami siyasetçi" gibi yeni tanımlamalar da ortaya çıkmıştır (Arpacı, 2017: 412). Bu yeni tanımlamalar, Erbakan'ın klasik siyasal İslam anlayışından ayrıldığını vurgulamaktadır. Özellikle Erbakan'ın "Müslümanlık laiklik ile bir aradadır" gibi ifadeleri, bu görüşü destekler niteliktedir (Erbakan, 1998). Tabii ki, her siyasi hareketin, içinde bulunduğu toplumsal, siyasi ve tarihsel bağlamların da önemini unutmamak gerekir. Erbakan'ın düşünsel yapısını ve Türk siyasetine etkilerini tam anlamıyla kavrayabilmek için İslami siyasi literatürün ötesinde, Türkiye'nin siyasi, toplumsal ve tarihsel koşulları da göz önünde bulundurulmalıdır.

Türk dış politikasının ilk evrelerinde, milli çıkarların ve devlet güvenliğinin merkeze alındığı gerçekçi bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası sistemin yapısal değişikliklere uğraması, Türkiye'nin yeni bir konumlanmaya gereksinim duyduğunu ortaya koymuştur. Yalta Konferansı ve ardından kurulan Yeni Dünya Düzeni bağlamında Türk dış politikasının Batı destekli politikaları tercih ettiği söylenebilir. Bu dönemde Türkiye, Batı bloğunun bir parçası olarak, Sovyet tehdidine karşı güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır. Sonraki yıllarda Türk hükümetleri zaman zaman farklı alternatiflere yönelmiş ve yeni politikalar geliştirmiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik süreci, İslam Konferansı Örgütü'ne aktif katılım, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve D-8 gibi kuruluşlar, bu yeni arayışların örneklerindedir. Ancak genel anlamda, Türk dış politikasının batıcı ve mevcut eğilimlerini koruma eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerini önceliklendirmesi, mevcut düzeni koruma politikaları izlemesi ve sınırlı ölçüde alternatif arayışlarına rağmen esas olarak Batı ile bütünleşmeyi tercih etmesi anlamına gelir. Tabii ki, istisnalar da var olmakla birlikte bu genel eğilim belirgin bir şekilde görülmektedir (Yıldız, 2017: 358-359). Bu bağlamda, Necmettin Erbakan'ın düşünsel gelişimini etkileyen eğitim ve çalışma yaşamını inceledikten sonra, Erbakan'ın Adil Düzen yaklaşımı ve dış politika anlayışı ele alınacaktır. Erbakan, diğer alanlarda olduğu gibi Türk dış politikası konusunda da olağandışı ifadelerde bulunduğu gözlemlenmektedir. Özellikle kişilikli dış politika ve lider ülke Türkiye, uydu değil sloganları dış politika yaklaşımının temelini oluşturmaktadır. Bu amaçla, 15 Haziran 1997 tarihinde Türkiye ev sahipliğinde kurulan D-8 (Developing 8-Gelişen 8) toplantısı, söylemlerin eyleme dönüştüğü bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs Barış Harekâtı, AB üyeliği, İsrail ve ABD ile ikili ilişkiler, parti programları ve İslam dünyası ile olan ilişkiler gibi durumlar incelenerek Erbakan'ın dış politika anlayışı analiz edilmeye çalışılacaktır.

Eğitim ve Çalışma Hayatının Erbakan Üzerindeki Etkileri

Necmettin Erbakan, 29 Ekim 1926 tarihinde Mehmet Sabri Bey ve Kamer Hanım'ın çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Sabri Bey'in, uzun süre Adana'nın Kozan ve Saimbeyli bölgelerinde hüküm süren Selçuklu soyundan gelen Kozanoğulları'na mensup olduğu belirtilmektedir. Annesi ise Sinop'un tanınmış ailelerinden birine ait olup, Sinoplu Kale Kumandanı Binbaşı Halil Bey'in torunu olan Kamer Hanım'dır (Çalmuk, 2017: 39-42).

Necmettin Erbakan, ilköğrenimine Kayseri Cumhuriyet İlkokulu'nda başlamıştır. Ancak, Mehmet Sabri Bey'in Trabzon'a tayin olması sebebiyle Erbakan'ın eğitimini tamamladığı okul Trabzon'daki Gazi Paşa İlkokulu olmuştur. Trabzon'da okuduğu dönemde çocuklar arasında kendi içlerinde bir devlet kurduklarını ve bu devlette kendisinin liderlik ettiğini ifade etmiştir. Bu devlette kendi paralarını kullanarak alışveriş yapar, arkadaşları arasında bu paraların diğer paralardan daha kıymetli olduğunu düşünerek hareket ettiklerini söylemişlerdir. Bu faaliyetleri ilkokul döneminde başlatmış olmasına rağmen ortaokul ve lise çağındaki diğer öğrencilerin de bu girişimlere katıldığını belirtmiştir. Bu deneyim, Erbakan'ın liderlik vasıflarının ve toplumsal organizasyon becerilerinin erken yaşlarda ortaya çıktığını göstermektedir (Akgül, 2011: 35).

Erbakan Orta okul eğitimine 1937 yılında İstanbul Erkek Lisesi'ne kabul edilerek başlamış ve yine burada lise eğitimini başarıyla tamamlamıştır. 1943 yılında mezun olduğunda İstanbul Erkek Lisesi'ni birincilikle bitirmiştir. Yüksek başarısı nedeniyle üniversiteye sınavsız giriş hakkı elde etmesine rağmen, Erbakan sınava girmek istemiştir. Bu nedenle İstanbul Teknik Üniversitesi'ne (İTÜ) giriş sınavına katılmış ve başarılı bir performans sergileyerek İTÜ'ye ikinci sınıftan başlama fırsatını elde etmiştir (Erbakan, 1990).

Necmettin Erbakan, arkadaşları tarafından çok çalışkan bir öğrenci olarak görüldüğü için "kuş", derslerindeki başarısı ve ayrıntılı anlatımıyla öne çıkması nedeniyle "derya" gibi lakaplarla anılmıştır (Ergin, 2017: 19). 1948 yılında İTÜ Makine Mühendisliği bölümünden 3,96 gibi yüksek bir not ortalamasıyla mezun olan Erbakan, aynı yılın temmuz ayında Makine Fakültesi Motorlar Kürsüsünde asistan olarak göreve başlamış ve akademik çalışmalarına devam etmiştir (Kızıltaş, 2017: 19-21).

Necmettin Erbakan, 1948 yılında mezun olduktan sonra 1951 yılına kadar yeterli tezi üzerine çalışmış ve başarıyla tamamlamıştır. Bu başarısından dolayı İstanbul Teknik Üniversitesi, Erbakan'a Almanya'ya gitmesi ve eğitimine Aachen Teknik Üniversitesi'nde devam etmesi için teklifte bulunmuştur.

Erbakan, Aachen Teknik Üniversitesi'nde, bir doktora tezi, İTÜ için bir doçentlik tezi ve Alman İktisat Bakanlığı için motorlarda ekonomi başlıklı bir araştırma hazırlamıştır. Bu çalışmalar Alman araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Klöckner-Humboldt-Deutz (KHD) fabrikaları genel müdürü Prof. Dr. Emil Flatz, Leopard tanklarının motorları üzerinde araştırma yapması için Erbakan'ı başmühendis olarak davet etmiştir (Kızıltaş, 2017: 26-33). Almanya'dayken, Erbakan Alman ordusu için Deutsche Versuchsanstalt für Luftfahrt (DVL) Araştırma Merkezi'nde Prof. Dr. Rüdiger Schmidt ile işbirliği yaparak dizel motorlarda püskürtülen yakıtın nasıl tuttuğunu matematiksel olarak açıklayan bir çalışma gerçekleştirdi. Ayrıca, Alman Ekonomi Bakanlığı tarafından Ruhr bölgesindeki fabrikaların geliştirilmesi amacıyla görevlendirilen bir ekip içinde yer aldı ve bu süre zarfında ağır sanayi fabrikalarını inceleme fırsatı yakaladı (Arpacı, 2017: 47-49).

27 yaşında doçent unvanını alarak İTÜ'de en genç doçent unvanına sahip olan Erbakan, daha sonra tekrar araştırma yapmak üzere Almanya'ya döndü ve KHD firmasında baş araştırma mühendisi olarak altı ay boyunca çalıştı. 1954 yılında askerlik görevini tamamlamak üzere Türkiye'ye dönen Erbakan, yedek subaylık eğitimini Kâğıthane'de, Halıcıoğlu İstihkâm Bakım Bölüğü'nde de makinelerden sorumlu olarak asteğmen ve teğmen olarak görev yaparak İstanbul'da askerlik görevini tamamlamıştır. Bu süreçte, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne (TSK) ABD tarafından yapılan yardım kapsamında ABD'li yetkililerle görüşme fırsatı da bulmuştur.¹ Ekim 1955'te askerlik görevini tamamlayan Erbakan, sonrasında İTÜ'ye dönerek (Yalçın, 2014: 18-20) İTÜ'de Motorlar Laboratuvarında yaptığı çalışmaların sonucu olarak, Türkiye'nin ilk yerli motorunu üretti. Bu ilk yerli motor üretimi, Erbakan'ın ağır sanayi hamlelerinin temelini oluşturdu ve aldığı eğitim ve yaptığı çalışmaların bir sonucu olarak 1965 yılında da profesör unvanını almıştır (Akin, 2000: 17-18).

Yerli üretimin önemine inanan Necmettin Erbakan ve arkadaşları 26 Ocak 1956 tarihinde 200 kadar ortak bir araya gelerek Gümüş Motor Fabrikası'nın temeli atılmışlardır (Yalçın, 2014: 23). Bu ortaklar arasında her birisinin %5'ten fazla hisse sahibi olamayacağı bir anlaşma yapılmıştır. Gümüş Motor Fabrikası'nın kuruluşu, o dönemde Türkiye'nin motor sanayisine ve yerli üretimine olan güvenini yansıtmıştır. Fabrikanın kuruluşu, Türkiye'nin motor ithalatına bağımlılığını azaltma ve yerli üretimi teşvik etme amacını taşımıştır. Bu nedenle Necmettin Erbakan'ın ifade ettiği gibi, Gümüş Motor Fabrikası sadece bir fabrika değil, aynı zamanda bir ideolojik sembol olarak kabul edilmiştir (Erbakan, 1991: 210-212). Erbakan'ın ideolojik görüşleri, Türkiye'nin kendi sanayisini geliştirmesi, yerli üretimi teşvik etmesi ve dışa bağımlılığı azaltması üzerine yoğunlaşmıştır. Gümüş Motor Fabrikası, bu ideolojinin somut bir göstergesi olarak öne çıkmış ve Türkiye'nin motor üretiminde öz yeterliliğe

¹ "Bu görev esnasında her yıl Türkiye'nin Amerika'dan istediği teçhizatların listesini hazırlamıştır. Hazırladığı bu liste Amerikan yardım heyetinin dikkatini çekmiş ve bir Amerikalı albay bu listeyi hazırlayan kişiyle görüşmek istediğini okul komutanı Şeref Özdilek'e bildirmiştir. Özdilek Paşa bu Albay'ı alıp Erbakan'ın yanına getirmiş ve Albay "Siz bugüne kadar Amerika'dan yardım olarak sadece 'gizleme ağı, kürek sapı, kazma vs.' gibi şeyler isterken bu sene bakım bölüğündeki iş makinelerinin tamiri için gereken çeşitli parçaları üretmek üzere tezgâhlar istemişsiniz. Bunları ne yapacaksınız ve nasıl kullanacaksınız?" diye sormuştur. Erbakan Amerikan Ordusunun kuruluş tüzüğünü açarak, "Bizim yaptığımız görevi yapan Amerika'daki birliklerde bu tezgâhlar var da bizde niçin olmasın?" diye karşılık verince Amerikalı Albay söyleyecek bir şey bulamamış ve bu tezgâhlar Erbakan'ın girişim ve gayretleriyle Türkiye'ye getirilmiştir." (Akgül, 2011: 14).

ulaşabileceği inancını simgelemiştir. Erbakan, fabrikanın kuruluşunda yer alan ortaklar ve çalışanların gösterdiği fedakarlığın, ideolojik bir mücadelenin bir parçası olduğunu vurgulamıştır.

Necmettin Erbakan'ın Türkiye'nin kendi otomobilini üretme projesiyle ilgilendiği ve bu konuda çalışmalar yaptığı bilinmektedir (Erbakan, 2014: 14). Bu projenin önemli bir adımı, 4 Mart 1961 tarihindeki Erbakan'ın Bakanlar Kurulu'na sanayi ile ilgili yapmış olduğu bir konuşma sırasında atılmıştır (Kızıldaş, 2017: 49-51). Erbakan, milli üretim üzerinde durarak, otomobil üretimi için çok ortaklı bir fabrika kurulmasını önermiş ve bu düşüncelerini dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e sunmuştur. 15 Mayıs 1961 tarihinde Otomobil Endüstrisi Kongresi düzenlenmiştir. Kongre sonunda yapılan konuşmalar, çalışmalar ve sunulan bildirimler bir rapor haline getirilmiş ve Necmettin Erbakan dâhil olmak üzere 11 kişi tarafından imzalanmıştır. Raporlar ve kongre kararları daha sonra Necmettin Erbakan ve kongre başkanı Şükrü Er tarafından Cemal Gürsel'e sunulmuştur (Şimşek, 2022: 34-39). Bu gelişmeler, Türkiye'nin otomobil endüstrisini geliştirme çabalarının bir parçası olarak değerlendirilir. Ancak, bu projenin sonraki yıllarda farklı aşamalardan geçtiği ve farklı girişimlerle devam ettiğini belirtmek önemlidir.

Necmettin Erbakan, 1966 yılında Odalar Birliği Sanayi Dairesi Başkanı olarak atanmasıyla yerli üretimi koruma görevini üstlenmiştir. Erbakan, yerli üreticinin korunması gerektiğini düşünmüş ve Odalar Birliği'nin bu konuda sorumluluğu olduğunu vurgulayarak başarılı yerli imalatların ithalata engellenmemesi gerektiğini ifade etmiştir (Erbakan, 1991: 208-210).

Odalar Birliği Genel Sekreterliği görevine geldikten sonra Erbakan, ciddi adaletsizliklerle karşılaştığını ve bu sorunları çözmek için çaba gösterdiğini belirtmektedir. Özellikle yatırım kaynaklarının büyük şehirlere, özellikle İstanbul'a yönlendirildiğini, Anadolu kentlerine ise çok az miktarda yatırım yapıldığını ortaya çıkarmıştır. Bu durumu düzeltmek için mücadele ettiğini ifade etmektedir. Erbakan'ın Anadolu odaklı yaklaşımı, Odalar Birliği içinde farklı sorunları beraberinde getirmiştir (Erbakan, 1975). Necmettin Erbakan, Anadolu'daki küçük yatırımcıların taleplerini desteklemiş ve Odalar Birliği tarafından sağlanan kredilerin Anadolu merkezli olmasını savunmuştur. Bu çabalara ek olarak, Odalar Birliği bünyesinde bir maden bankası kurulması fikrini öne sürmüştür. Ancak bu önerisi, hükümetle yaşadığı anlaşmazlığın temelini oluşturmuştur. Maden bankası konusundaki görüş ayrılığı sonucunda, Erbakan, 197 bin lira tazminat ödenerek görevden alınmıştır. Ardından, Erbakan Adalet Partisi (AP) döneminde 1968 seçimlerinde Konya'dan adaylık başvurusu yapmıştır. Ancak bu başvuru, Süleyman Demirel'in etkisiyle geciktirildiği iddiasıyla reddedilmiştir (Akgül, 2011: 19). Bu olayların ardından Erbakan, 1968 seçimlerinde Odalar Birliği başkan adayı olarak yarışmış ve rakibi Sırrı Enver Batur'u geride bırakarak seçimleri kazanmıştır. Ancak seçim zaferine rağmen, sonradan geçersiz olduğu iddiasıyla başkanlık görevinin önceki başkana devredilmesi istenmiştir. Erbakan, bu talebi kabul etmeyeceğini ve seçimlerin geçerli ve hukuki olduğunu belirtmiştir. Uzun süren tartışmalar sonucunda, 8 Ağustos 1969 tarihinde Ankara Valiliği'nin emriyle polis müdahalesiyle başkanlık görevi Sırrı Enver Batur'a devredilmiştir. Erbakan, bu süreçte yaşananların hukuka aykırı olduğunu ifade ederek görevinden ayrılmıştır. Odalar Birliği'ndeki bu olayların ardından Necmettin Erbakan, Adalet Partisi (AP) çatısı altında milletvekili adaylığı için başvuruda bulunacağını ve siyasi mücadelesini devam ettireceğini belirtmiştir. Ancak Erbakan'ın AP'ye yaptığı başvuru, farklı gerekçeler öne sürülerek kabul edilmemiştir (Kızıldaş, 2017: 80-81).

Adil Düzen

Necmettin Erbakan'a göre Adil Düzen, daha önce deneyimlenmiş sistemlerin ve mevcut Dünya'nın başarısız noktalarını göz önünde bulundurarak oluşturulması gereken yeni bir dünya düzenidir. Erbakan, Batı medeniyetinin insanlığın mutluluğunu sağlama konusunda başarısız olduğuna ve 20. yüzyılda ortaya çıkan olumsuz uygulamaların büyük acılara yol açtığına inanmaktadır. Batı medeniyetinin temel özelliklerini bireycilik, rekabetçilik, tüketim kültürü ve materyalizm olarak tanımlar. Bu faktörlerin yayılmasının, insanların manevi huzur ve mutluluğunu engellediğini belirtir. Erbakan, Batı'nın yaydığı ideolojilerin ve politikaların insanların temel haklarına ve değerlerine zarar verdiğini, toplumsal adalet sorunlarına yol açtığını ve güncel sorunlara yetersiz çözüm sunduğunu ifade eder. Adil Düzen ise bu sorunlara alternatif bir çözüm sunmayı amaçlar ve insanların maddi refahının yanı sıra manevi değerlere de vurgu yaparak adalet, eşitlik ve dayanışma prensiplerine dayalı bir düzen önerir. Temel amacı, insanların temel haklarına saygı gösterilerek ekonomik ve sosyal adaletin sağlandığı, insanların refah ve mutluluğunun öncelik taşıdığı bir dünya kurmaktır. Bu yüzden insanlığın karşılaştığı sorunların çözümünü için maddi refahın yanı sıra manevi değerlerin de dikkate alındığı bir sistemi önerir (Erbakan, 1992).

Adil Düzen, aynı zamanda “Silm”² olarak adlandırılan evrensel barış ve bereket medeniyetinin yeni bir sunumu ve özgün bir tanıtımı olarak ortaya çıkarılır. Bu program, toplumdaki sosyal dengeyi doğal dengeyle benzeterek, İslam’ı insanlıkla bütünleştirmeyi amaçlar (Akgül, 2015: 64). Emperyalist ve kapitalist sistemler, Adil Düzen tarafından zulüm ve sömürü üzerine inşa edilmiş düzenler olarak nitelendirilir. Bu sistemlere karşı bir alternatif olarak konumlandırılan Adil Düzen yaklaşımı, gücün değil hakkın üstün olduğunu savunur ve mutlak doğruları esas alarak mutlak yanlışlardan kaçınılmasını hedeflediği belirtilir. Bilimsel, ahlaki, siyasi ve ekonomik bir program olarak tanımlanan Adil Düzen, uygulama sırasında giderilebilecek eksikliklere sahip bir sistemdir. Adil Düzen, insanlığın refahını, adaleti ve toplumsal dengeyi öncelikli tutan bir düzen olarak öne çıkar ve inanç, kültür ve toplum değerlerine dayanarak, evrensel barış ve bereketi sağlama amacı güder (Erbakan, 1991).

Temel Esaslar ve Düzen

Adil Düzen, her inançtan, her milletten ve her seviyeden insanın bir arada barış ve bereket içinde yaşayacağı, temel hak ve özgürlüklerin sağlanıp korunacağı, İslami, ilmi ve insani bir düzen olarak nitelendirilmektedir. Bu düzen, barış ve bereketi temel olarak İslami yönünü öne çıkarır. Aynı zamanda akli delillere ve pozitif ilmin verilerine uygun bir şekilde hazırlandığı için bilimsel yönünü de ifade eder. Adil Düzen, sadece Müslümanları değil, tüm insanları içeren insani bir özellik taşımasıyla dikkat çeker. İnsanlar için özgül olarak oluşturulan ve doğal bir sistem olması gerektiğinin altını çizer. Temel hak ve adalet ölçülerinin doğru bir biçimde tespit edilmesi ve bu ölçülerin günümüz dünyasında nasıl uygulanabileceğinin bilim insanları tarafından araştırılmasına özellikle vurgu yapar. Bu sebeple, Adil Düzenin oluşturulmasında bilimsel verilere ve akılcı düşünceye dayalı bir yaklaşım benimsenir. Bu düzen, insanların hak ve adaletin sağlandığı bir dünya düzeni içerisinde refah ve huzur içinde yaşamlarını amaçlar (Erbakan, 2021: 70-73).

Tablo 1: Adil Düzen (Genel Bağlamda)

ADIL DÜZEN	DOĞRU - YANLIŞ	ADALET - ZULÜM	FAYDALI - ZARARLI	İYİ VE GÜZEL - KÖTÜ VE ÇİRKİN
İNSAN	DÜŞÜNME VE MUHAKEME	VİCDAN VE ÜNSİYET	ŞUUR VE İRDE	HİS VE İDRAK
CEMİYET	İLİM	YÖNETİM: SİYASİ VE HUKUKİ DÜZEN	İKTİSAT	DİN VE AHLAK

Kaynak: Erbakan, N. (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Bas. San. A.Ş, 6.

² Sulh

Tablo 2: Adil Düzen (Biyolojik Nazariye Bağlamında)

İNSAN VÜCUDU	DAMAR	KEMİK	ADALE	SİNİR
İNSAN VE HUSUSİYETLERİ	DÜŞÜNME VE MUHAKEME	VİCDAN VE ÜNSİYET	ŞUUR VE İRADE	HİS VE İDRAK
TOPLUM VE HUSUSİYETLERİ	İLİM	YÖNETİM: SİYASİ VE HUKUKİ DÜZEN	İKTİSAT	DİN VE AHLAK

Kaynak: Erbakan, N. (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Basım San. A.Ş., 7.

Ahmet Akgül (2015: 67-69) Adil Düzenin toplum yapısının insan vücuduna benzetilerek hazırlandığını söylemektedir. Bu benzetme, farklı düzenlemelerin insan vücudundaki sistemlere karşılık geldiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, Tablo 1 ve Tablo 2 de görüldüğü üzere:

- İnsanda adaleti zulümden ayırmaya yarayan ünsiyet ve sinir sistemi, toplum ve devlet planında idari (Adil Siyasi) düzeni temsil etmektedir. Bu düzen, toplumda adaletin sağlanmasını ve zulmün önlenmesini amaçlamaktadır.
- İnsanda faydalıyı zararlıdan ayırmaya yarayan irade-menfaat düşüncesi ile sindirim sistemi, toplum planında iktisadi (Adil Ekonomik) düzeni temsil etmektedir. Bu düzen, ekonomik faaliyetlerin adil bir şekilde düzenlenmesini ve insanların denge kurmasını hedeflemektedir.
- İnsanda iyiyi kötünden ayırmaya yarayan his (kalbi duygu) ve vicdan, toplum planında dini (Adil Ahlaki) düzeni ifade etmektedir. Bu düzen, toplumun ahlaki değerlere dayalı olarak hareket etmesini ve iyilik ile kötülük arasında doğru bir tercih yapmasını amaçlamaktadır.
- İnsandaki doğruyu yanlıştan ayırmaya yarayan akıl ve düşünce sistemi, toplum planında bilimsel (Adil İلمي) düzeni temsil etmektedir. Bu düzen, bilimsel ve akılcı düşünceye dayalı olarak bilgi ve gerçekleri araştırma, öğrenme ve paylaşma amacını taşımaktadır.

Bu benzetme, Adil Düzen'in farklı alanlarda düzenlemeler yaparak insanın her yönünü içine alan bir toplum düzeni oluşturma amacını ifade etmektedir.

Şekil 1 üzerinde de görüleceği üzere Adil Düzenin yapısı bir insan vücuduna benzetilerek anlatılmaktadır. İnsandaki düzenlerin birbirinden bağımsız olmasına rağmen uyum içinde çalıştığı ifade edilmektedir. Şekil 2 üzerinde de görüleceği üzere Adil Düzen içerisinde dört ayrı düzenin yer alacağı belirtilmektedir: Adil Ekonomik Düzen, Adil Siyasi Düzen, Adil İلمي Düzen ve Adil Ahlaki Düzen.

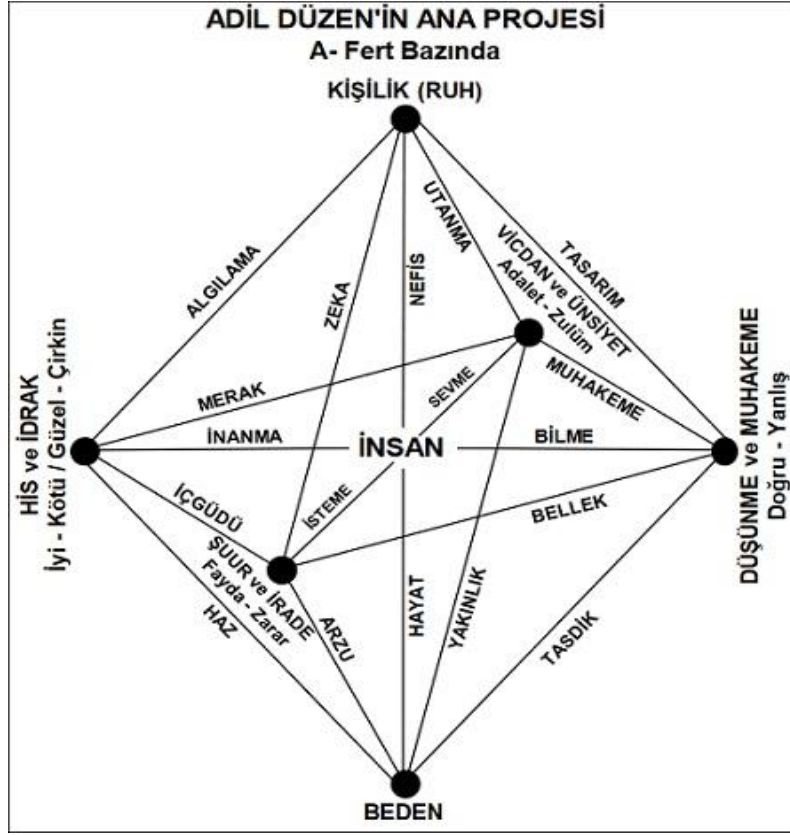
Bu düzenler, genel bünye içinde birbiriyle uyumlu bir şekilde çalışacak ancak bağımsız olarak faaliyet gösterecektir. Adil Düzenin hazırlanmasında doğru ve yanlışların ayırımında altı ölçütün kullanılacağı ifade edilmektedir. Bu ölçütler şunlardır: akliselim, müspet ilim, vicdanı kanaat neticeleri, tarihi tecrübe ve birikimler, evrensel hukuk kaideleri ve ilahi dinlerin öğretileri. Bu ölçütler, Adil Düzenin temel esasları ve hedefleri çerçevesinde doğru ve yanlışları belirlemek için kullanılacak ortak kıstaslar olarak kabul edilmektedir.

Adil Düzen yaklaşımına göre akıl, bilim, vicdan, tarih, hukuk ve din gibi ölçütlerin ortak bir karara vararak iyi ve yararlı kabul ettikleri şeylerin doğru, kötü ve zararlı kabul ettikleri şeylerin ise yanlış olarak değerlendirildiği belirtilmektedir. Bu ölçütler, Adil Düzenin temel değerlerine ve amaçlarına uygunluğu değerlendirmek için kullanılacak kılavuzlar olarak görülmektedir (Akgül, 2015: 68).

Şekil 2'de yer alan bazı ifadeler şu şekilde tanımlanmaktadır (Erbakan, 1993: 16):

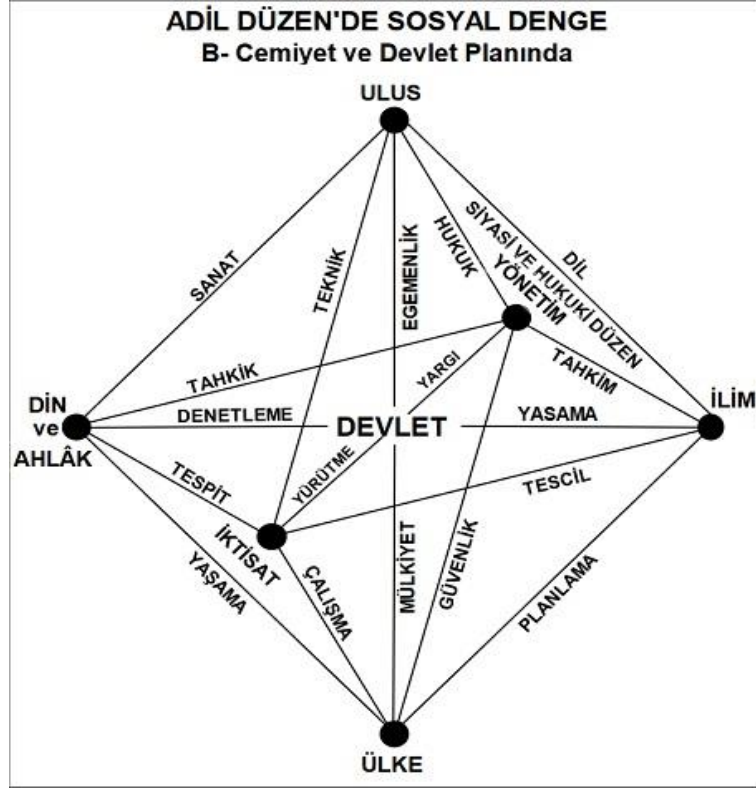
- Devlet: Bir ulusun, sahip olduğu ülkesi üzerinde kurduğu hâkimiyeti ifade eder. Devlet, toplumu yöneten ve düzenleyen kurumları içerir.
- Ulus: Kendine has kültürü, dili, örf ve adetleri, teknik ve sanatı olan bir topluluğu ifade eder. Ulus, belirli bir coğrafyada yaşayan ve ortak değerleri paylaşan insanlardan oluşur.

- Ülke: İnsanların güvenli bir şekilde yaşayıp çalıştığı, planlama yapılan toprak bütünüdür. Ülke, belirli bir coğrafi alanı kapsayan ve içinde yaşayan insanların refahını sağlamayı hedefleyen bir yapıyı ifade eder.
- Egemenlik: Bir ulusun, isteklerini karar haline getirebilme yeteneği ve bu kararları uygulama ve koruma gücüdür. Egemenlik, ulusun kendi kaderini belirleme ve bağımsızlık kazanma yeteneğini ifade eder.
- Mülkiyet: Menkul ve gayrimenkul üzerinde sahip olma ve bunları güvenlik içinde planlama, üretim ve tüketim yapabilme yeteneğidir. Mülkiyet, kişilerin mal ve mülkler üzerinde kontrol sahibi olmalarını ifade eder.

Şekil 1: Fert Bazında Adil Düzenin Ana Projesi

Kaynak: Akgül, A. (2015), Adil Düzen ve Yeni Bir Dünya, İstanbul: Buğra Yayınları, 70.

Şekil 2: Cemiyet ve Devlet Planında Adil Düzendeki Sosyal Denge

Kaynak: Akgül, A. (2015), Adil Düzen ve Yeni Bir Dünya, İstanbul: Buğra Yayınları, 71.

Doğru ve Yanlış Hak Anlayışları

Adil Düzen yaklaşımında değişmeyen doğruları ve adaleti esas alan düşünce ve düzenler “Hak” olarak tanımlanırken, haksızlık ve ahlaksızlığa yol açan düşünce ve düzenler ise “Batıl” olarak kabul edilmektedir. Adil Düzen, bu doğrulara dayalı olarak hakkı üstün tutan, özgürlüğü esas alan ve insanlara huzur ve güven sağlayan bir düzen olarak kendisini tanımlamaktadır. Adil Düzen, insanların hem akıllarına hem de kalplerine hitap eden bir sistem olarak öne sürülmektedir. Yani, hem rasyonel düşünceleri ve mantığı kullanarak anlamlandırılabilir hem de insanların iç dünyasına dokunarak vicdani değerleri ve duygusal ihtiyaçları karşılayabilir bir düzen olarak tasarlanmaktadır. Bu şekilde hem insanların zihinsel ihtiyaçlarına hem de manevi, ahlaki ve duygusal ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir denge hedeflenmektedir (Erbakan, 2021: 28-30).

Tablo 3: Adil Düzene Göre Doğru ve Yanlış Hak Anlayışı

DOĞRU HAK ANLAYIŞI	YANLIŞ HAK ANLAYIŞI
1. Doğuştan insanlara verilen haklar	1. Kuvvet
a. Yaşama hakkı	2. Çoğunluk
b. Namusun korunması hakkı	3. İmtiyaz
c. Akıl korunması hakkı	4. Çıkar
d. İnandığı gibi yaşama hakkı	
e. Mülkiyet hakkı	
2. Emek	
3. Rıza ile yapılan anlaşma ve sözleşmelerden doğan haklar	
4. Adalet gereği doğan haklar	

Kaynak: Erbakan, N. (2021). Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen. İstanbul: MGV Yayınları, 28.

Tablo 3 üzerinde görüldüğü üzere Adil Düzen yaklaşımında doğru hak anlayışını ifade eden dört temel hak şunlardır (Akgül, 2015: 71-73):

- a) Doğuştan bütün insanlara eşit olarak verilen haklar:
 - Yaşama hakkı (can emniyeti): Her insanın yaşam hakkı ve fiziksel güvenliği korunmalıdır.
 - Nesil garantisi (namus emniyeti): İnsanların onur ve saygınlıklarının korunması, itibarlarının zedelenmemesi gerekmektedir.
 - Akıl emniyeti (düşünce serbestisi): Her bireyin düşüncelerini özgürce ifade etme hakkı vardır.
 - İnanç ve vicdan hürriyeti: İnsanların inanç ve vicdanlarına saygı gösterilmeli, dini ve felsefi görüşlerini özgürce benimsemelerine izin verilmelidir.
 - Mülkiyet hakkı ve meşru yollarla çalışıp kazanma fırsatı: Bireylerin mülkiyet haklarına saygı gösterilmeli ve adil çalışma koşulları altında çalışıp kazanç elde etme imkânı sağlanmalıdır.
- b) Emek ve hizmet karşılığı elde edilen haklar: İnsanların emek ve hizmetleri karşılığında adil bir şekilde ödüllendirilmesi ve hak ettikleri kazancı elde etmeleri gerekmektedir.
- c) Karşılıklı ticari, siyasi veya sosyal anlaşmalar sonucu doğan haklar: İnsanların karşılıklı anlaşmalar ve sözleşmeler yoluyla elde ettikleri haklarının korunması ve uygulanması önemlidir.
- d) Eşit işe eşit ücret, aynı şartlardaki suça aynı ceza, yaralama ve cana kıyma neticesinde ödenecek tazminat gibi adalet gereği doğan haklar: Adil Düzen'e göre, eşitlik ilkesine dayalı olarak benzer durumlar için benzer cezalar ve tazminatlar uygulanmalıdır.

Adil Düzen yaklaşımına göre, yanlış hak anlayışını temel alan “Batıl” düşüncelere göre ise hak nedenleri şu şekilde tanımlanmaktadır:

- a) Kuvvet: Ekonomik ve askeri güce dayalı olarak zayıf ve korumasız olanın ezilmesi ve sömürülmesi.
- b) Çoğunluk: Çoğunluğu elinde bulunduranların azınlıkta kalanlara üstünlük kurması ve onları ikinci sınıf vatandaş sayması.
- c) İmtiyaz: Belli bir etnik veya sosyal gruba mensup olmanın, maddi servete veya dini bir etikete sahip olmanın, başkalarını aşağılamak ve haklarına tecavüz etmek için hak sebebi olarak kullanılması.
- d) Çıkar: Ekonomik veya stratejik çıkarlar gözetilerek başkalarının topraklarına müdahale etme ve sadece kendi çıkarlarını düşünme.

Adil Düzen yaklaşımının bütünlük arz eden bir düzen olduğu belirtilerek farklı alanlardaki programlar ve parçaların aynı amaca hizmet ettiği ve koordine bir sistem olduğu vurgulanmaktadır. Maddi ve manevi alanlarda bilimsel temellere dayalı kurumlar ve kurullarla birlikte insanların ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemektedir.

Adil Düzen Yaklaşımında Dış Politika

Necmettin Erbakan, siyasete girmeden önce Türkiye ve Ortadoğu'daki sömürgeci devletlerin dengelerini koruma ve çıkarlarını sürdürme politikalarını gözlemlemiş ve bunu değiştirmek için siyasetin gerekliliğine inanmıştır. Batı'nın realist politikalarına karşı milli bir alternatif oluşturmayı amaçlayan Erbakan, Türkiye'nin uluslararası platformda milli ve manevi değerlerini korumayı ve bağımsızlığını sağlama hedefini taşımıştır. Erbakan, uluslararası düzeyde oluşturulan siyasi, askeri ve ekonomik organizasyonların aslında Batı egemenliğine hizmet ettiğini savunmuş ve bu duruma karşı milli alternatifler üretilmesi gerektiğine inanmıştır. Kendi siyasi görüşünü “Şahsiyetli Dış Politika” olarak adlandıran Erbakan, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde milli ve manevi değerlerini korumasının önemine vurgu yapmıştır. Erbakan'ın siyasi perspektifi, Batı'nın dayattığı pozisyonları ve egemen paradigmaları reddetme temeli üzerine inşa edilmiştir, böylece tam anlamıyla bağımsız bir ülke yaratma amaçlanmıştır. Milli ve manevi değerlere dayalı bir siyaset anlayışını benimseyerek, Türkiye'nin bağımsızlığını koruma ve kendi özgün yollarını izleme çabası içinde olmuştur (Yıldız, 2017: 360).

Necmettin Erbakan, Türkiye'nin dış politika ve iç politika sorunlarının çözümü için, ABD ve Avrupa dışında farklı ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel işbirliklerine dayanan alternatif ittifaklar oluşturmanın gerekliliğini savunmuştur. Bu bağlamda, İslam Birliği'nin oluşturulması gerektiğini önermiş ve bu birliğin Türkiye için potansiyel bir çözüm yolu olduğunu belirtmiştir (Yıldız, 2017: 361). Erbakan, Batılı

devletlerin kendi çıkarlarını korumak amacıyla oluşturdukları ittifakların birer Hristiyan Birliği olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) üyeliğine karşı çıkmıştır. Erbakan, Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin, Batı'nın kontrolünde olacak bir yapıya dâhil olmak anlamına geldiğini ve Türkiye'nin bağımsızlığını tehlikeye atacağını düşünmüştür. Erbakan'ın bu görüşleri, Türkiye'nin dış politikada daha bağımsız bir pozisyon alması ve alternatif ittifaklar oluşturarak kendi çıkarlarını koruması gerektiği fikrini yansıtmaktadır. İslam Birliği gibi öneriler, Türkiye'nin İslam dünyasıyla daha güçlü ilişkiler kurarak ortak çıkarlarını savunmasını amaçlamaktadır. Ancak bu görüşler, farklı politik görüşlere sahip olan kişiler arasında tartışmalı bir konu olmuş ve çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır (Erbakan, 1991).

Necmettin Erbakan'a göre dış politika, sadece Türkiye'nin güçlenmesine katkı sağlamakla kalmamalı, aynı zamanda insanlığın barışı ve kurtuluşu için de hizmet etmelidir. Bu bağlamda Erbakan, dış politika hedeflerini dört temel ilke üzerine kurmuştur (Erbakan, 2014: 415):

- a) **Şahsiyetli Dış Politika:** Türkiye'nin kendi değerlerine, kültürüne ve tarihine uygun bir dış politika izlemesi gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde kendi kimliğini koruması ve özgünlüğünü sürdürmesi gerektiğini savunmuştur.
- b) **Hakların Korunması:** Erbakan, dış politikanın temel amacının insan haklarının korunması olduğunu belirtmiştir. Adaletli, eşitlikçi ve insan haklarına saygılı bir dış politika izlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu ilke, Türkiye'nin içeride ve uluslararası alanda adaletin ve insan haklarının gözetildiği bir ülke olmasını hedeflemektedir.
- c) **Uydu Değil Lider Türkiye:** Erbakan, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde bir uydu veya takipçi değil, lider bir ülke olması gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye'nin kendi çıkarlarını ve bağımsızlığını koruyarak etkili bir dış politika izlemesi gerektiğini savunmuştur.
- d) **İşbirliği:** Erbakan, Türkiye'nin uluslararası alanda işbirliğini teşvik etmesi gerektiğini belirtmiştir. Ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda diğer ülkelerle işbirliği yaparak ortak çıkarları gözetmek ve uluslararası ilişkilerde aktif bir rol üstlenmek gerektiğini savunmuştur.

Bu dört temel ilke, Erbakan'ın dış politika anlayışının temelini oluşturmuştur. Ona göre dış politika, Türkiye'nin güçlenmesi, insan haklarının korunması, lider bir ülke olması ve işbirliği yapması yoluyla insanlığın barışı ve kurtuluşuna hizmet etmelidir.

Necmettin Erbakan'ın düşünce yapısında Batı sistemlerine karşı çıkma ve yeni bir adil düzenin inşa edilmesi gerekliliği önemli bir yer tutar. Erbakan'a göre, Türkiye'nin ABD, AB ve diğer Batılı devletlere yönelmesi, uzun vadede ülkenin sömürgeci güçlerin etkisi altında kalacağına işaret eder. Bu yüzden AB üyeliğinin özenle değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. "Şahsiyetli Dış Politika" ifadesi ise, Türkiye'nin dış ilişkilerde manevi ve maddi değerlerini koruma amacını taşır; aynı zamanda uluslararası sahada bağımsızlığını gölgelemeyen yaklaşımlar benimsemesi gerektiğini ifade eder. Erbakan'a göre, Türkiye'nin izlediği Batılılaşma politikaları, ülkenin manevi ve maddi değerlerinden mahrum bırakmaktadır. Bu sebeple AB üyeliği, bu değerlerden feragat anlamına gelir. Fakat Erbakan'ın Batı'ya karşı duruşu sadece söylem düzeyinde değildir. Onun amacı, küresel anlamda adil bir düzen kurmaktır. Bu bağlamda, İslam ülkeleri arasında ekonomik bir sistemin kurulmasını arzular. Erbakan, İslam Birliği'nin kurulması gerektiğini ve bu birliğin İslam dünyasını ekonomik, siyasi ve sosyal anlamda güçlendirerek adil bir düzenin oluşturulmasına olanak sağlayabileceğine inanır. Erbakan'ın düşünceleri, Türkiye'nin bağımsızlık, milli ve manevi değerlere sahip çıkma, adil bir düzen kurma hedefleri doğrultusunda şekillenir (Erbakan, 2014: 415-434). Ancak, bu görüşler zaman içinde farklı yorumlara ve eleştirilere tabi tutulmuştur.

Necmettin Erbakan'a göre, sömürgeci devletlerin sıkça kullandığı sevgi, dayanışma, barış ve kardeşlik gibi kavramlar, aslında çıkar amaçlı politikaların birer yansımasıdır. Bu politikaların neticesinde milyarlarca insan açlık, hastalık, yoksulluk ve iç savaş gibi acılarla karşı karşıya kalmaktadır. Erbakan, bu acımasız sistemi eleştirirken, dünyada barışı sağlayacak ve tüm insanlığa mutluluk getirecek bir sistem hakkındaki düşüncelerini ifade etmektedir. Erbakan'a göre dünyada barış ve mutluluğu sağlayacak bir sistemin temel özellikleri şunlardır (Erbakan, 2014: 171-220): Manevi bir temele dayanması, diyaloga odaklanması, evrensel insan haklarını ve özgürlükleri koruması, eşitlik prensibi üzerine inşa edilmesi ve uluslararası işbirliğini teşvik etmesi. Bununla birlikte, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik bağımsızlığını sürdürmesi, uluslararası eşitlik ilkesini savunması ve temel hak ve özgürlükleri gözetmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Erbakan ahlaki ve manevi değerleri öne çıkararak, sömürgeciliği, ırkçılığı ve materyalizmi reddeder. Erbakan, Türkiye'nin kendi değerlerini savunarak ve

bağımsız bir dış politika izleyerek hareket etmesi gerektiğini vurgular. Buna göre, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde bağımsızlığını ve kendi değerlerini koruyan bir yaklaşım benimsemesi büyük önem taşır. Bu, Türkiye'nin özgün kimliğini ve tutumunu sergileyerek, uluslararası sahada etkili bir rol oynamasına olanak tanıyacaktı (Yıldız, 2017: 263).

Necmettin Erbakan'ın kurmuş olduğu siyasi partilerin dış politika programları (bkz. Tablo 4) incelendiğinde birbiri ile uyumlu bir akış izlediği görülmektedir. Türkiye'nin bölgesinde ve dünyada güç sahibi olduğu bir dış politika vurgusu söz konusudur. Ayrıca Türkiye'nin yeni oluşumlara liderlik etmesi ve kendi konumunu güçlendirmesi gerektiği ifade edilmektedir (Arpacı ve Baharçipek, 2017).

Tablo 4: Milli Görüş Partilerinin Dış Politika Programlarının Karşılaştırılması

ANA TEMALAR	MNP	MSP	RP	FP	SAADET
Temel İlkeler	Uzun Vadeli, Milli, Bağımsız, Şahsiyetli ve Yeterleşik Dış Politika	Hak, Adalet ve Uluslararası Ahitlere Bağlılık	Millletin İtibar ve Şerefine Uygunluk	Milli Çıkarlara Uygun Şekilde Dünyadaki Diğer Ekonomik ve Siyasal Güç Merkezlerinin İhmal Edilmemesi	Şahsiyetli Dış Politika, Uydu Değil Lider Ülke
Milli Görüşe İlişkin Temel Kavramlar	Hakkın ve adaletin savunulması, emperyalizmin, geçmişe vurgu	Hakkın Ve Adaletin Savunulması, Geçmişe Vurgu	Geçmişe Vurgu	Geçmişe Vurgu	Hak-Batıl Mücadelesi, Siyonizmin, İrkçi Emperyalizmin, Geçmişe Vurgu
Avrupa Birliği	-	-	-	Karşılıklı Güven ve Anlayışa Dayalı İlişkiler	Üyelikten Vazgeçilmesi, Eşitliğe Dayalı İkili İlişkiler
Amerika Birleşik Devletleri	-	-	-	Karşılıklı Güven ve Anlayışa Dayalı İlişkiler	İlişkilerin Barış, Diyalog, Adalet Ve Eşitlik Çerçevesinde Sürdürülmesi
İslam Dünyası	-	-	-	-	-
Türki Cumhuriyetler	-	-	-	Mevcut İlişkilerin Güçlendirilmesi	İşbirliği Olanaklarının Artırılması
Konşularla İlişkiler	-	Tarih ve Kültürel Bağ Olanlarla İlişkilerin Geliştirilmesi	Tüm Konşular, Özellikle Tarihi ve Kültürel Bağ Olanlarla İlişkilerin Geliştirilmesi	İlişkilerin Karşılıklı Menfaatlere Dayalı ve Eşitlik İlkesi Çerçevesinde Geliştirilmesi	Dış Güçlerin Etkileriyle, Milli Menfaatlerimize Ayrılan Olarak, Yapay Gerçeklikler Yerine Her Alanda İleri Derecede İlişkiler Geliştirilmesini
Dış Türklar	-	Hakların Korunması İçin Aktif Politikaların Yürütülmesi	Hakların Korunması, Haksız Muamele Durumunda Müdahale Edilmesi	-	-
Uluslararası Kuruluşlar	-	-	-	KEİB, ECO, İSEDAK, D-8	KEİB, ECO, İSEDAK, D-8, İİT, BM
Dışişlerinin Yapılandırılması	Personel Eğitimi	Personel Eğitimi	Personelin Korunması	-	-

Kaynak: Arpacı, I. ve Baharçipek, A. (2017). Milli Görüş Partilerinin Programlarının Dış Politika Analizi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 115-126, 125-126.

Kıbrıs Meselesi

Kıbrıs'ta 1960-1963 yılları arasında yaşananlar, adadaki Türk ve Rum toplumları arasında gerilimi arttırmış ve şiddet olaylarına yol açmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Türk ve Rum toplumlarının eşit ortaklık temelinde bir arada yaşama hedefi vardı. Ancak Rum kesimi, adayı Yunanistan'a bağlama hedefi olan Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin işleyişini sabote etmiş ve Türk topluluğunu dışlayıcı adımlar atmıştır.

Bu süreçte Akritas Planı³ olarak bilinen bir plan uygulandı. Rum çeteleri, Türk toplumunu hedef alan saldırılar düzenledi ve köylerde katliamlar gerçekleştirdi. Örnek olarak Ayvasıl köyünde 21 Kıbrıs Türk'ü acımasızca öldürmüş ve toplu mezarlara gömmüşlerdir. Bunun yanı sıra Kumsal bölgesine ve Erenköy'e yönelik saldırılar gerçekleşmiştir. Bu olayların sonucunda birçok Türk köyü boşaltılmış ve Kıbrıs Türk topluluğu büyük acılar yaşamıştır. Bu olaylar sırasında 364 Türk vatandaşı şehit olmuştur. Bu durum, Kıbrıs'taki topluluklar arasındaki güveni sarsmış ve Kıbrıs sorununu daha da karmaşık hale getirmiştir (Cankut, 2021). Bu olayların ardından 1964 yılında Birleşmiş Milletler Barış Gücü (UNFICYP) Kıbrıs'a gönderilmiş olmasına rağmen adadaki çatışmalar devam etmiştir.

15 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleşen darbe sonrasında Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin adaya askeri müdahale kararı almasına yol açmıştır. Darbenin hemen ardından Yunan cuntasının desteklediği EOKA lideri Nikos Sampson iktidarı ele geçirmiştir. Ancak Türkiye, adadaki huzursuzluğun sona erdirilmesi ve Kıbrıs Türklerinin güvenliğinin sağlanması amacıyla müdahale kararı almıştır. 20 Temmuz 1974'te Türk Silahlı Kuvvetleri, Kıbrıs'a müdahale etmiş ve bu askeri harekât Kıbrıs Barış Harekâtı olarak adlandırılmıştır. Türk askerleri adaya çıkarak Kıbrıs'ın kuzeyine ilerlemiştir. Harekâtın ana amacı, Kıbrıs Türklerini korumak, adadaki durumu istikrara kavuşturmak ve barışı yeniden sağlamaktır. Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda Türk Silahlı Kuvvetleri, adanın kuzey bölgesini kontrol altına almıştır. Harekâtın ardından Türk ve Rum toplulukları arasındaki bölünmeyi tetikleyen çatışmalar durmuştur. Türk topluluğu güvenli bir bölgede yaşama fırsatı bulmuş ve kendi kendini yönetebilen bir siyasi yapı oluşturulmuştur (Kılıoğlu, 2022).

Bu dönemde Başbakan Yardımcısı olan Necmettin Erbakan harekât ile alakalı şu açıklamayı yapmıştır: "Mukavemet görmez isek, herhangi bir kan dökülmesi olmayacaktır. Kıbrıs'ta, Dünya sulhunun teminine yardımcı bir hareket olacaktır. Cenab-ı Hak, bu hareketten dolayı, milletimize ve bütün insanlığa hayırlı neticeler versin. Tarihi görevimizi ifa etmenin bahtiyarlığı içerisindeyiz."

Kıbrıs Harekâtı sonrasında uygulanan ABD ambargosu, Türkiye'nin dışa bağımlılığını azaltma yönünde adımlar atmasına neden olmuştur. Bu da Türkiye'yi savunma sanayisinde yerli üretimi teşvik etme yönünde daha hızlı ilerlemeye yönlendirmiştir. Türkiye, savunma ihtiyaçlarını karşılamak için yerli ve milli üretimi teşvik ederek, savunma sanayisinde büyük bir ilerleme kaydetmiştir. 1975 yılında Türkiye'de ASELSAN (Askeri Elektronik Sanayi) kurulmuştur. ASELSAN, savunma elektroniği ve haberleşme sistemleri gibi alanlarda faaliyet gösteren bir savunma sanayi şirkettir. Şirketin amacı, Türkiye'nin savunma ihtiyaçlarını milli ve yerli üretimle karşılamak, teknolojik bağımsızlığı artırmak ve dışa bağımlılığı azaltmaktır. Bu adım, Türkiye'nin kendi savunma sistemlerini geliştirme kapasitesini artırmış ve savunma sanayisinde millileşme sürecini hızlandırmıştır (Eceral, 2017, s. 91).

Necmettin Erbakan, Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin etkin bir politika izlemesi gerektiğini vurgulamış ve Kıbrıs Türklerinin haklarını koruma konusunda kararlılıkla hareket etmiştir. Erbakan'ın Kıbrıs konusundaki yaklaşımı, Adil Düzen ilkeleriyle uyumlu bir şekildedir. Sonuçları ve etkileri değerlendirildiğinde, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Erbakan'ın dış politika görüşleriyle uyumlu bir yolda ilerlediği söylenebilir.

D-8

Refahiyol Hükümeti dönemi, Türk dış politikasının önemli bir dönemeç olarak kabul edilmektedir. Necmettin Erbakan liderliğindeki Refah Partisi'nin iktidara gelmesiyle, Türk dış politikasında çeşitli değişiklikler ve yeni eğilimler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Erbakan'ın İslam Dünyası'nın önde gelen ülkelerine yönelik gerçekleştirdiği ziyaretler ve kullandığı ifadeler hem Türkiye içinde hem de uluslararası arenada tartışmaları beraberinde getirmiştir. Başbakan Erbakan'ın "Büyük Doğu Seferi" olarak adlandırılan ve İran'dan başlayarak Güneydoğu Asya'ya uzanan seyahati, Türk dış politikasını takip edenler arasında endişe ve belirsizliklere neden olmuştur. Bu endişelerin temel kaynağı,

³ Rum çeteleri tarafından bütün Kıbrıs Türklerini topyekûn ortadan kaldırarak Kıbrıs'ı bir Yunan adası hâline getirmeyi hedefleyen bir plan.

Türkiye'nin Batı'ya yönelik dış politikasını terk edip etmeyeceği hususundaki belirsizliktir. Erbakan'ın daha önce muhalefet yıllarında kullandığı "İslam Ortak Pazarı" ve "İslam NATO'su" gibi ifadeler, iktidar döneminde de gündemi işgal etmiş ve Türkiye'nin Batı ile ilişkilerini ne şekilde sürdüreceği konusunda kuşku uyandırmıştır (Taştekin, 2006: 226-227). Başbakan Erbakan, seyahatlerinin amacını Türkiye'nin Batılı ülkelerle İslam dünyası arasında bir köprü kurmak ve Batılı ülkelerin İslam ülkelerini daha yakından anlamalarını sağlamak olarak açıklamış olmakla birlikte, bu açıklamalar dış politika yaklaşımının uygulanmasına dair endişeleri tam anlamıyla giderememiştir. Dahası, Erbakan'ın D-8 Örgütü'nün kurulmasından sonra G-7 ülkeleriyle bir araya gelip yeni dünya düzenine dair birlikte karar alacaklarını ifade etmesi, Türk dış politikasında önemli bir değişim olduğunu göstermiştir (Özyanık, 2005). Ancak Refahyol Hükümeti döneminin dış politika yönelimleri ve Erbakan'ın ifadeleri, tartışma yaratmış ve Türkiye'nin dış politika ajandasına çeşitli yorumların getirilmesine yol açmıştır. D-8 Örgütü, 1997 yılında kurulmuş ve kalkınmakta olan 8 ülkenin (Bangladeş, Endonezya, İran, Malezya, Mısır, Nijerya, Pakistan, Türkiye) işbirliği platformunu oluşturmuştur. İstanbul Zirvesi sonuç bildirisine göre D-8 Örgütü'nün amaçları şunlardır (D-8, 1997):

- a) Kalkınmakta olan ülkelerin dünya ekonomisine daha etkin bir şekilde katılmalarını sağlamak ve ticari alanda yeni fırsatlar yaratmak.
- b) Üye ülkeler arasındaki işbirliğini geliştirmek ve ekonomik, ticari, teknolojik ve kültürel alanda daha yakın ilişkiler kurmak.
- c) Üye ülkelerin uluslararası karar alma süreçlerine daha aktif katılımını sağlamak.
- d) Üye ülkelerin daha yüksek bir yaşam standardına sahip olmalarını desteklemek ve kalkınmayı teşvik etmek.

İstanbul Bildirisi, küreselleşme ve bölgesel örgütlenme hareketlerinin kalkınmakta olan ülkelere hem fırsatlar hem de tehditler sunduğunu belirtmektedir. D-8 Örgütü, bu bağlamda diyalog, işbirliği, eşitlik, adalet ve demokrasi gibi köklü değerlere dayanan barış içinde bir dünya vizyonuna sahiptir.

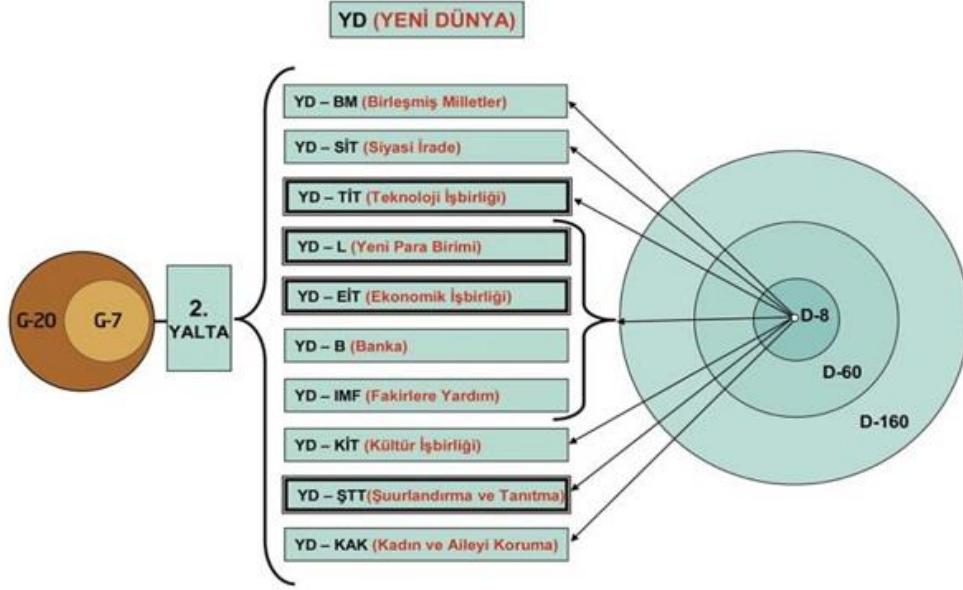
Bildiride ayrıca, üye devletler arasında yakın ve etkili işbirliği ve görüş alışverişinin önemine vurgu yapılmaktadır. D-8 üyeleri, Birleşmiş Milletler Şartı'nın ilke ve amaçlarını benimsemekte ve desteklemektedir. Örgütün, Kalkınma İşbirliği Örgütü olarak kurulmuş ve adının D-8 olarak belirlendiği ifade edilmektedir.

İstanbul Bildirisi ayrıca, D-8 üye devletlerinin diğer bölgesel veya uluslararası örgütlere üyeliklerinin D-8 üyeliği için bir engel teşkil etmediğini vurgulamaktadır. Bu durumda, D-8 üye devletleri diğer örgütlere üye olabilecek ve bu örgütlerle işbirliği yapabilecek özgürlüğe sahiptir.

D-8 organizasyonu 6 adet temel amaç benimsemiştir. Çatışma yerine barış, sürtüşme yerine diyalog, sömürü yerine işbirliği, çifte standart yerine adalet, ayrımcılık yerine eşitlik, baskı yerine demokrasi.

Necmettin Erbakan ikinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan Yalta Konferansı ile kurulan yeni dünya düzeninin, G-7 (Group of Seven) ve D-8 ülkelerinin katılacağı ikinci Yalta konferansı ile tekrar yeni bir düzenin (bkz. Şekil 3) kurulması gerekliliği söylemi üzerinde durmaktadır.

Sonuçları ve etkileri değerlendirildiğinde D-8 örgütünün Adil Düzen yaklaşımının uygulamalarından birisi olarak ortaya çıktığı ifade edilebilir.

Şekil 3: Oluşturulacak Yeni Dünya

Kaynak: Erbakan, N. (2021). Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen. İstanbul: MGV Yayınları, 41.

SONUÇ

Millî Görüş hareketinin ve Adil Düzen programının kurucusu olarak öne çıkan Necmettin Erbakan, Türk siyasetinin belirgin aktörlerinden biri olarak kabul edilir. Erbakan'ın politik vizyonu ve liderliği, birçok siyasetçi ve lider adayını etkilemiş, Türk siyasetini yönünü şekillendirmiştir. Bu nedenle Erbakan, tek başına bir siyasi okulun temsilcisi olarak da görülebilir. Necmettin Erbakan'ın siyaset sahnesinde öne çıkan özelliklerinden biri, siyasi üslubudur. Siyasi konuşmalarında ve iletişiminde, akademik terimlerden uzak durarak, insanların anlayabileceği sade bir dil kullanma eğiliminde olmuştur. Erbakan, dış politika alanında da Türk Dış Politikası için alternatif bir yaklaşım benimsemiş ve Batı'ya yönelik politikaların tek seçenek olmadığını savunmuştur. Onun liderliğinde, İslam ülkeleri ile siyasi ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesiyle, sömürü altında olan Müslümanların bir araya gelerek uluslararası barışın ve yeni bir dünya düzeninin kurulabileceği düşüncesi öne çıkmıştır. Erbakan, siyasi kariyeri boyunca "Siyonizm ve sömürgecilik" eleştirileriyle özdeşleşmiş ve bu eleştiriler Türk Dış Politikası'na önemli katkılarda bulunmuştur. Özellikle D-8'in kuruluşu gibi adımlarla Türkiye'nin yanı sıra tüm İslam ülkelerini sömürgeci ülkelerin baskısından kurtarmayı amaçlamıştır. Ayrıca Kıbrıs Barış Harekâtı'nın düzenlenmesiyle, sömürgeci zihniyetin her zaman isteklerinin gerçekleşmeyeceğini göstermiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Türkiye'ye uygulanan ambargonun, yerli savunma sanayisini geliştirmek adına büyük bir fırsat sunduğu ifade edilmektedir. Bu dönemde, ASELSAN gibi yerli savunma sanayi şirketlerinin kurulması ve Türkiye'nin askeri sanayide dışa bağımlılığını azaltma gayretlerinin başladığı belirtilir. Erbakan'ın politikaları, Türkiye'nin savunma sanayisinde millileşme adımları atmasına önemli katkı sağlamıştır. Necmettin Erbakan'ın iç ve dış politikaları eleştirilere maruz kalmıştır. Özellikle D-8 gibi İslam ülkeleri arasında işbirliği potansiyeli olan bir proje, bazı medya organları ve farklı kesimler tarafından gerektiği kadar takdir görmemiştir. Erbakan, Ortadoğu'nun yeniden şekillendirilmesi adı altında kargaşa ve iç savaş projelerine karşı çıkarak, bölgedeki iç karışıklıkların Türkiye'yi de etkileyeceğini dile getirmiştir. Ancak 1990'lı yıllarda bu görüşler pek kabul görmedi. Sonuç olarak, Necmettin Erbakan'ın 1969'da aktif siyasete girişi ile vefatına kadar süren dönem boyunca, Türk siyasetinin merkezinde yer aldığı görülmektedir. Özellikle Kıbrıs Barış Harekâtı olmak üzere Türk dış politikasının daha etkin ve güçlü kullanılmasına yönelik adımlar atmıştır. Ayrıca D-8 girişimi ile Türkiye'nin yalnızca bir yere bağlı olmadığını vurgulamıştır. Necmettin Erbakan'ın benimsediği dış politika duruşu, Adil Düzen yaklaşımındaki dış politika anlayışını yansıtan örnekleri sunar.

Kaynakça

- Akgül, A. (2011), *Erbakan Devrimi*, Togan Yayıncılık, İstanbul.
- Akgül, A. (2015), *Adil Düzen ve Yeni Bir Dünya*, Buğra Yayınları, İstanbul.
- Akın, K. (2000), *Milli Nizamdan 28 Şubat'a Olay Adam Erbakan*, Birey Yayınları, İstanbul.
- Arpacı, I. (2017), *Türk Siyasetinde Erbakan*, Kopernik Kitap İstanbul.
- Arpacı, I., & Baharçipek, A. (2017), "Milli Görüş Partilerinin Programlarının Dış Politika Analizi", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: İktisat Özel Sayısı, s.115-126.
- Cankut, A. (2021), "Rumların Akritas Soykırım Planları ve Kıbrıs'ta Çözumsuzlüğün Başlangıcı", *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, Sayı:19, s.71-87.
- Çalmuk, F. (2017), *Das İst Erbakan*, Hoton Yayınları, İstanbul.
- D-8, (1997), *Istanbul Declaration*, <https://developing8.org/image/DocumentandResouce/9297091.pdf> , 25.04.2023.
- Eceral, T. Ö. (2017), "Türk Savunma ve Havacılık Sanayisinin Küresel, Ulusal ve Yerel Dinamikleri: Ankara Örneği", *Akademik Bakış*, 11, 21, s.87-106.
- Erbakan, N. (1975), *Milli Görüş*, Degah Yayınları İstanbul.
- Erbakan, N. (1990), *İşte Hayatınız*, (U. Dündar, Röportaj Yapan), TV 1, <https://youtu.be/pIgDPE5jzVE>.
- Erbakan, N. (1991), *Adil Düzen Konferansı - Almanya*, <https://youtu.be/LghwU9VI74w>.
- Erbakan, N. (1991), *Adil Düzen Konferansı - Niğde*, <https://youtu.be/CCexFHeuXvk>.
- Erbakan, N. (1991), *Türkiye'nin Temel Meseleleri*, Rehber Yayınları, Ankara.
- Erbakan, N. (1992), *Adil Düzen Seminerleri - Kırgızistan*, <https://youtu.be/d-iNZ4KVX5g>.
- Erbakan, N. (1993), *Adil Düzen*, Milsan Basım Sanayi A.Ş., Ankara.
- Erbakan, N. (1998), *Panorama Basın Kulübü*, <https://youtu.be/9RBEzzUMA40>.
- Erbakan, N. (2014), *Erbakan Külliyyatı I*, Editör: Tacettin Çetinkaya, MGV Yayınları, Ankara.
- Erbakan, N. (2014), *Erbakan Külliyyatı IV*, Editör: Tacettin Çetinkaya, MGV Yayınları, Ankara.
- Erbakan, N. (2014), *Erbakan Külliyyatı V*, Editör: Tacettin Çetinkaya, MGV Yayınları, Ankara.
- Erbakan, N. (2021), *Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen* Editör: Tacettin Çetinkaya, MGV Yayınları, Ankara.
- Ergin, M. (2017), *Dünden Bugüne Necmettin Erbakan*, Akis Kitap, İstanbul.
- Göktürk, T. B. (2017), "Kıbrıs'ta Rumların Gerçekleştirdiği 1974 Katliamları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 116, 228, s.159-170.
- Kıllıoğlu, M. E. (2022), "Kıbrıs Barış Harekâtı ve Niki (Zafer) Operasyonu", 1974. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, V, 11, s.1-18.
- Kızıлтаş, E. (2017), *Herkesin Hocası Erbakan*, Hayat Yayınları, İstanbul.
- Küçükboz, D. (2016). "Erbakan Dönemi Libya Örneği", *Ortadoğu Yıllığı 2015*, Editörler: Kemal İnat ve Muhittin Ataman, Açılım Kitap, İstanbul.
- Küçükboz, D. (2016). *Türk Dış Politikasında İslamcı-Kemalist Hesaplaşma: Erbakan Dönemi Libya Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Özyanık, S. (2005), *Refahiyol Hükümetinin Dış Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Şimşek, M. (2022), *Yarım Kalan Devrim Düyası*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Taştekin, M. (2006). "Türk Dış Politikasında 'D-8'", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7, 2, s.225-244.
- Yalçın, S. (2014), *Hangi Erbakan?*, Su Yayınevi, İstanbul.
- Yıldız, M. (2017). "Türk Dış Politikasına Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın Politik Vizyonunun Etkisi", *Turkish Studies*, 12, 8, s.355-366.